

Зубко О. Є.

Донецький національний університет
імені Василя Стуса

ПРАКТИКИ АДАПТАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЕЛІТИ В РЕАЛІЯХ «РОСІЙСЬКОЇ ДОПОМОГОВОЇ АКЦІЇ» Т. МАСАРИКА: МОЖЛИВОСТІ ТА ПЕРЕШКОДИ (1919–1927)

Мета публікації – аналіз адаптивних практик українських вихідців щодо проживання в міжвоєнній ЧСР в рамках «Руської допомогової акції», тобто в умовах більш-менш стабільного фінансування. Методологія дослідження спирається на принципи конкретно-історичного, проблемно-хронологічного підходів, об'єктивності та цілісності, а також на використання методів аналізу та синтезу. Наукова новизна криється у відображенні життя української політичної інтелігенції в Першій Чехословацькій Республіці крізь призму історії повсякденності. Висновки. Українська інтелігенція, що вийшла за кордон після програшу національно-визвольних змагань, а це 25% від усієї чисельності української еміграції міжвоєнній ЧСР, розподілялася на патріотичну (свідому) або ідейну; військово-патріотичну та отаманську. Такий розподіл склався ще в 1917–1920 х рр. Кожна група мала свої адаптивні практики. Військово-політична інтелігенція, що ступила на чехословацьку землю першою, в 1919 р., виживала за рахунок грошових дотацій (платні) та харчових пайків. Як військові, котрі не звикли обговорювати накази керівництва, ця група української еміграційної інтелігенції не вирізнялася варіативністю адаптивних практик. Такою ж була отаманська інтелігенція, котра різнилася від першої групи лише тим, що не була професійним військовим прошарком, проте теж не перебирала «засобами до проживання». Менша частина цієї інтелігенції поповнила студентські лави ряду українських еміграційних і чехословацьких вузів, а більша стала ресурсом некваліфікованої робочої сили без визначеного юридичного статусу. Набагато віртуознішою була свідомо або патріотична інтелігенція. На фізіологічному рівні адаптації патріотична інтелігенція долала голод та хвороби тим, що спромоглася розбудувати мережу громадських їдалень, де можна було економно прохарчуватися (українські вихідці не готували в гуртожитках та орендованих кімнатах) та намагалася пролікуватися за допомогою чеського Червоного Хреста. На психологічному рівні, де адаптація передбачала прийняття виважених рішень і вироблення певних поведінкових практик, переважав спершу позитивний настрій та намагання використати вповне ситуацію на свою користь, проте згодом з погіршення політичних й економічних реалій все більше йшлося про виїзд куди далі. На соціальному рівні адаптації (вмінні аналізувати різноманітні соціальні ситуації, усвідомлювати свої можливості в усталеній соціальній обстановці) свідомою інтелігенцією практикувалися адекватна й девіантна форми. Адекватна форма соціальної адаптації – це фактично створення координуючого центру, а згодом – розгалуженої мережі різноманітних професійних та культурно-освітніх установ, працевлаштування вихідців), з урахуванням таких моментів як політична варіативність самої української еміграції, фактору територіального етнічного походження, а також подвійного ставлення української еміграційної громадськості до чехословацького уряду. Девіантна форма адаптації крила в собі пиятику та самогубства. Відбувалося соціальне адаптування українських політичних вихідців в ЧСР у два етапи. Перший етап датувався 1919–1923 рр., роками «тимчасового перебування» на теренах ЧСР інтернованих вояків УГА, військовополонених з Італії та цивільних біженців з Галичини. Другий етап соціальної адаптації датувався 1923–1927 рр. – роками певної стабілізації в житті української еміграційної спільноти ЧСР, просякнутими наскрізь «прагненням швидкого повернення».

Ключові слова: міжвоєнна ЧСР, українська еміграція, історія повсякдення, «Руська допомогова акція», адаптивні практики.

Постановка проблеми. Українська політична еміграція мала два шляхи виходу за кордон: через чорноморські порти до Константи-

нополя чи Болгарії і через західний кордон до Польщі, Румунії та Чехословаччини. Саме західним напрямком на еміграцію внаслідок програшу

національно-визвольних змагань 1917–1920-х рр. вийшли представники як партійної еліти, так і «отаманської» з військово-політичною.

Склалося так, що найсприятливіші умови для українських вихідців були створені у Першій Чехословацькій Республіці. Л. Лукасевич (1896 (1902)–1982) – учасник боїв під Крутами, а згодом український дипломат, міністр закордонних справ і видавець, згадував: «...Прага в двадцятих роках цього століття була містом децю космополітичним і привітним... Крім чеської мови в Празі постійно чулося мову німецьку, мадярську, французьку, російську та українську. Колонії всіх цих народів були там дуже численні. Людина не чулася в тих роках у Празі прибудою, а рівноправним членом суспільності, що давало деяке моральне задоволення й дозволяло часто забути, що ти емігрант» [1, с. 138].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Основу публікації становлять джерела особового походження – щоденники, спогади, мемуари та листування представників усіх видів еліти, що склалася в роки Української революції 1917–1920-х. Насамперед, Є. Чикаленка [2], Л. Лукасевича [1], В. Липинського [3], Н. Королів [4]. Додатково використано декілька справ фонду 269 Центрального державного архіву громадських об'єднань м. Київ [5] та наукові розвідки В. Виздрика [6] й О. Дарморіз [7, с. 84–92].

Цілі статті. Показ адаптації української еліти (активного пристосування індивіда до умов соціального середовища) на трьох рівнях: фізіологічному (подолання почуття голоду та боротьби з хворобами), психологічному (прийняття виважених рішень, прогнозування розвитку подій, вироблення поведінкових практик, відповідного настрою, цінностей, моралі) та соціальному (аналіз різноманітних соціальних ситуацій, усвідомлення своїх можливостей в новій соціальній обстановці).

Виклад основного матеріалу. «Руська допомогова акція» («Ruská pomosná akce»), за настанов Ліги Націй, була політичним та соціально-економічним «убезпеченням» чехословацького керівництва. В політичному плані вона була скерована на підтримку антибільшовицької еміграції. Прихильність лідерів ЧСР до ідей «поступового панславизму» сформувало по суті політику «доброї руки» до хвилі вихідців зі Сходу. Керівництво ЧСР не приховувало своїх сподівань на швидку зміну політичного режиму в Україні; воно планувало, що політична опозиція, яка знайшла притулок в Чехословаччині, «як не сьогодні, то завтра»

прийде до влади та буде відігравати головну роль у відродженні нової України, реконструюючи її та європеїзуючи. Президент ЧСР Томаш Масарик (1850–1937), міністр закордонних справ Едуард Бенеш (1884–1948), прем'єр-міністр Карел Крамарж (1860–1937) та заступник міністра закордонних справ Вацлав Гірса (1875–1954), розпочинаючи акцію, проектували на майбутнє тісну співпрацю пострадянської України зі «своєю» країною в політичній, військовій, економічній та культурній галузях, оскільки це відповідало геополітичним інтересам Чехословаччини.

«Акція» спочатку розгорталася в двох напрямках: 1) надання гуманітарної допомоги голодуючим Радянської Росії і 2) фінансової підтримки антибільшовицької еміграції, що осіла в ЧСР. Однак, з середини 1922 р. уряд РСФРР заборонив діяльність добродійних місій на «своєй» території. З того часу під «Руською допомоговою акцією» розумілася тільки фінансова допомога еміграційним організаціям на території ЧСР.

Під час реалізації «Допомогової акції» чехословацьким урядом було виділено декілька сотень мільйонів крон. За 1921–1937 рр. державна підтримка уряду ЧСР антибільшовицькій еміграції в грошовому еквіваленті склала 500 мільйонів. Кульмінаційним «акційним роком» став 1924 р., коли на потреби «русських вигнанців» у цілому офіційно Прагою було видано 99 775 мільйонів крон [8, с. 378]. За умови, що співвідношення чехословацької крони до американського долару в 1923–1933 рр. становило 100:2.96 (100:3), сума виходила просто вражаюча [9, с. 85–86].

Точну кількість українських емігрантів в ЧСР визначити важко. У різних дослідників – різні цифри. Більшість авторів визначають правомірним визначення – 20 тисяч осіб у цілому [10, с. 17]. Через це, так само важко визначити яку саме кількість осіб становила з усієї української еміграційної маси суто інтелігенція. Її відсотковий склад – близько четвертої частини (25%). Такий відсоток відображав не тільки соціальну структуру самої політичної еміграції, а й соціальну структуру еміграційної української спільноти в цілому. Зокрема, в середині 1920-х серед українських політичних емігрантів в ЧСР нараховувалося 55% селян, 13% робітників, 25% інтелігентів та 7% представників інших соціальних прошарків [11, с. 225].

25% української еміграційної інтелігенції, в свою чергу, розподілялися на ідеологічну (ідейну) або патріотичну еліту, військово-політичну та «отаманську». Ідеологічна або партійна інтелігенція (так звані «свідомі українці»), хоча

й постала за часів Української Центральної Ради (УЦР), сформувалася остаточно за доби гетьманату Скоропадського, як його опозиція. Військово-політична еліта взяла початок з надр Українського національного союзу за часів Директорії. Цей різновид еліти виник через посилену мілітаризацію українського суспільства. Активні діячі антигетьманського повстання, котрі до цього не відігравали значної політичної ролі постали, як конкуруюча елітарна група отаманів, які «самі себе зробили» (П. Болбочан, В. Оскілко, українські самостійники). З кінця 1918 р. сформувалася й «отаманська еліта». Вона проявила себе у чотирьох формах: еліта, що оформилася у співпраці із С. Петлюрою, січові стрільці, офіцерство армії УНР та «еліта правого офіцерства».

Найпершими прибула до міжвоєнної ЧСР військово-політична еліта, (здебільшого зі складу Української Галицької армії), в травні 1919 р.

На землі Чехословаччини першими ступили «Гірська бригада» та частина груп «Старий табір», «Глибока», «Крукеничі». Це сталося після того, коли переважаючі сили польської армії під командуванням генерала Й. Галлера витіснили їх на територію Закарпаття, де в Мукачеві війська були роззброєні. Необхідно відзначити, що певна частина українських військових формувань брала участь й в придушенні наступу угорських комуністичних формувань в Словаччині в складі чехословацької армії.

Після завершення боїв на території Словаччини військові підрозділи УГА були інтерновані в Судетах і розміщені в невеличкому містечку Німецьке Яблонне. Тут існував табір, збудований ще за часів Першої світової війни для російських військовополонених. Кількість інтернованих тут нараховувала 4000 осіб, з них 400 старшин. Ці інтерновані галицькі частини дістали назву «Українська бригада в Німецькім Яблонні». Варто зауважити: в Німецькім Яблонні перебували ті інтерновані українські вояки, котрі вважалися благонадійними (одержували платню таку ж, як і чехословацькі військовослужбовці та харчові пайки), саме через те, що допомагали придушити угорський комуністичний заколот у Словаччині та свого часу боронилися на польському фронті.

Військові табори інтернованих були розташовані також в чеських містах Ліберці та Йозефові. Ліберецький табір або «Український робітничий табір у Ліберцях» постав влітку 1920 р., коли до Німецького Яблонного прибуло 900 біженців з Галичини та колишні військовополонені українці з Польщі та Італії. Велике скупчення таборитів і змусило чехословацьку владу переселити їх частину до міста Ліберці. В цьому таборі перебувало 450 старшин, 563 стрільці, 66 жінок, 25 дітей. На відміну від благонадійності «німецькояблонців», «ліберецькі українці» були неблагонадійними, бо виступали союзниками Польщі після Варшавського договору між С. Петлюрою та Й. Пілсудським. Становище ліберецьких таборитів було таким, що спонукало Є. Петрушевича вести переговори з урядом ЧСР про урівнення інтернованих в матеріальному забезпеченні, однак безрезультатно. Тому табір виживав за рахунок різних фондів та товариств. Тоді як Йозефівський табір постав в середині 1920 р. після конференції послів країн Антанти, що вплинула на нормалізацію чехословацько-польських відносин (Тешинський конфлікт 1918–1920). І для того, щоб не афішувати привілеїв інтернованих вояків УГА, чехословацький уряд вирішив перекинути це вояцтво до Йозефова, в колишній табір російських військовополонених, де були старі мури австрійської фортеці. Табір отримав назву «Український військовий табір в Йозефові». Йозефівський табір був розділений на дві частини: в першій перебували вояки, які перейшли кордон із зброєю в руках, в другій – втікачі з польських таборів, цивільні біженці з Галичини, військовополонені з Італії. Після «поділу» Йозефівського табору, в Німецькому Яблонні та Ліберцях залишилися тільки робітничі відділи. Як Ліберецький табір, Йозефівський виживав за рахунок різноманітних фондів та товариств.

Існуванні таборів українських інтернованих вояків на території ЧСР було припинено в березні 1923 р., коли Рада послів Антанти визнала анексію Польщі щодо Східної Галичини. 13 жовтня 1923 р. Міністерство народної оборони ЧСР видало постанову про те, що всі мешканці таборів отримують надалі тільки харчовий пайок і позбавляються усіх фінансових виплат. Всі, хто планує виїхати додому або десь далі за межі ЧСР, отримують квиток до найближчої прикордонної станції та безкоштовне п'ятиденне харчування. Ті ж, котрі залишаться на території ЧСР, мають знайти собі роботу. За таких умов, частина українських військовослужбовців прийняла чехословацьке громадянство і перейшла на службу до армії ЧСР; вихідці з Наддніпрянської України з серпня 1921 р. з дозволу головної команди УГА виїздили до УСРР; а ще частина військових залишилася проживати в країні в статусі цивільних, відтак ними вже опікувався Комітет опіки над емігрантами Української Галицької Армії, створений в травні 1923 р. (голова – С. Смаль-Стоцький) [12].

Тобто, адаптаційні практики військово-політичної еліти в умовах «Ruská pomocná akce» – це переважно грошові виплати, харчові пайки й додаткова допомога від різноманітних фондів й товариств (одягом, взуттям, засобами гігієни, літературою тощо). Врахуємо й те, що ця частина української еміграційної еліти була саме військово-політичною, а, отже, такою, котра не обговорювала наказів і терпляче чекала розвитку подальших подій.

Вийшла за кордон в ЧСР і отаманська інтелігенція, що в силу історичних обставин була дітищем Директорії. Серед повстанських отаманів та козаків-повстанців у ЧСР знаходимо імена: Данила Лимаренка, Степана Радзівєвського, Петра Запорожця, Миколи Дорошенка-Чубенка, Павла Зими, Чорного Ворона (Віктора Чекірди); Кузьми Антошка, Івана Блудимка, Атаназія Воронкевича, Дмитра Галушка, Болеслава Залєвського, Миколи Малашка та інших [13]. Адаптація цього різновиду еміграційної інтелігенції (через певну її анархічність) відбувалася з одного боку шляхом поповнення студентських лав українських закордонних та чехословацьких вищих учбових закладів, а з іншого – в статусі «некваліфікованої» робочої сили на чехословацькому ринку праці, а в 1930-х – в статусі безробітних із хитким правовим статусом. Саме серед частини української еміграційної інтелігенції проявлялися соціально-адаптаційні девіантні форми поведінки: пиятика та самогубства.

Найбільш чисельною частиною української еміграційної еліти була партійна або свідомо. Як і отаманській з військово-політичною, цій частині еліти доводилося вирішувати питання адаптації на фізіологічному, психологічному та соціальному рівнях. Проте, на відміну від інших, вона виживала «віртуозніше», спираючись на власну кмітливість й певну організаційність. Гору серед патріотичної інтелігенції брали соціалісти, котрі згуртувалися навколо Українського Громадського комітету (1921–1925). Завдяки УГК в міжвоєнній ЧСР була розбудована мережа українських еміграційних навчальних закладів та різноманітних громадських організацій. Зокрема, чоти громадські ідальні та два санаторії. Цю частину інтелігенції становила власне «інтелігенція»: професура, представники різних рангів дипломатичних місій, політики, визначні громадські діячі, державні службовці, меценати. Хтось з них був більш «метким», іншим все давалося значно важче. Наприклад, відомий професор Дмитро Чижевський (1894–1977) серед української еміграційної інте-

лігенції в міжвоєнній ЧСР вирізнявся певною епатажністю та дивацтвами. З одного боку, він лякав колег своєю вірою в чортівню й драгував власним несприйняттям зеленого кольору, з іншого – пам'ятав бортові номери усіх празьких трамваїв і цим здобував перемогу в суперечках з чехами на гроші, що, в свою чергу, дозволяло йому дещо краще харчуватися самому та краще годувати власного й сусідських котів, в яких він неймовірно кохався [14, с. ?]. Рационально життєво метикувала й Наталена Королів (1888–1966). Разом із В. Королівом (Старим) (1979–1943) зуміли не тільки придбати будиночок у містечку Мельник, а й цілковито відмовитися від цигарок [4, с. 25]. Тоді як Євгену Чикаленку (1861–1929) – науковцю, громадському й політичному діячу, меценату – соціальна адаптація давалася важче. В своєму «Щоденнику» Євген Харламович занотовував у 1926 р. : *«Тут я тільки й живу думками – якби дожити місяця, чим би заробити на недохваті, яку терплю під кінець кожного місяця. Не то, що записувати в щоденник, а й жити не хочеться, так мені остогидли ті турботи за корону. Всі тутешні люде, принаймні з лекторського персоналу, здавна звикли жити заслуженою платнею, і дома вони так само жили двадцятим числом (днем отримання заробітної платні – О. 3.), як і тут. А я «вродився буржуєм» і того 20-го числа не знав і ніколи не думав – чим я доживу місяця; я думав про гроші хіба тільки тоді, коли бачив потребу в їх для якоїсь громадської справи. А от тепер на старості літ доводиться і мені жити думкою – чим дожити до кінця місяця; весь вік я давав людям аванси, а тепер доводиться їх самому просити»* [2, с. 148].

Добре психологічно адаптованими серед свідомої інтелігенції виявилися археолог Вадим Щербаківський (1876–1957) та субдиригентка Платоніда Щуровська-Росіневич (1893–1973). Вадима Михайловича Щербаківського серед українського еміграційного осередку в міжвоєнній Чехословаччині називали «Розкопкою», бо незважаючи на складнощі емігрантського життя, він встигав поповнювати свою археологічну колекцією різноманітними черепками та горщиками, на що неодноразово нарікали чехи-власники орендованих ним кімнат. До усього, Щербаківський був нудистом. І встигав задовольняти навіть таку свою філософську життєву позицію «гармонії з природою» [15, с. 78]. Тоді як Платоніда Іванівна була однією із тих, хто вчасно зорієнтувався щодо грізного на той час для усіх без виключення туберкульозу. В 1927 р. вона згадувала: *«18.V.1927.Оказалось, що і мене не*

минула тяжка еміграційна доля: вчепився і до мене туберкульоз.... Туберкульоз – це вже категорія всіх без виключення емігрантів... Доля, здається, всіх однакова. У нас зараз це настільки модно серед нашої еміграції, що як яка здорова душа і вирветься хвацько з рядів нас заурядних смертних, то навіть загальне здивування викликає. Таким робом – всі під один аришин, бо все ж таки не хочеться умирати в такі роки» «28.V.1927.... Завіз мене старий (чоловік Микола Россіневич (1893–1946) – О. З.) від Праги в якийсь сосновий ліс (через нього усі проходять), на 230 м вище від неї. Отож сидиши зараз в глибокій деревні, живеш по годинах, дихаєш сосновим повітрям та годуєшся як «на убой»: жуєш розтоплене сало, яйця (які вже остогидли за 5 місяців) та заливаєшся молоком. Розносить жінок, слава Богу, порядком. Я щось кіло 8–10 прибавила у вазі. А на додачу рентген...» [5, арк. 7].

Якщо ж говорити про суто соціальну адаптацію, то вона мала свою особливість. Її особливість для українських емігрантів в 1919–1923 рр. – це підтримка боєздатності та військової дисципліни, плекання військових чеснот та національної свідомості. Тобто, цей час для українських вихідців вважався часом тимчасового перебування на теренах міжвоєнної ЧСР. Тому соціальна адаптація здійснювалася у відповідності до таких очікувань та умов. Так таборяни, про яких йшлося вище, активно займалися військовими вправами, відвідували курси артилерії, скорострільів, старшинські школи, де читалися лекції з картографії, топографії, військової тактики й стратегії, телеграфної служби, нових видів озброєння.

Тоді як особливість соціальної адаптації в 1923–1927 рр., за умов практичної дії «Руської допомогової акції», крилася в політичній варіативності, факторові територіального етнічного походження та «подвійному ставленні до чехословацького уряду». Що мається на увазі? По-перше, на теренах міжвоєнної ЧСР колишні політичні конкуренти виявилися сусідами: і демократи, і ліберали, і монархісти, і націоналісти змушені були жити та працювати разом і поруч. Особливо непросто було опонентам по соціалістичному табору. По-друге, українська політична еміграція творилася в ЧСР в основному з трьох гілок українського етносу: галичан, наддніпрянців і кубанців. Значно менше з волинян та буковинців.

І показово, що фактор регіонального походження не тільки суттєво відбивався на організаційному розташуванні емігрантів, але й спричиняв суттєві суперечності між ними. Щодо ж «подвійного ставлення українських емігрантів до чехословацького керівництва», по-третє, то найкраще цю адаптаційну особливість витлумачив в своєму листі до В'ячеслава Липинського Дмитро Дорошенко 12 травня 1926 р.: «Основна перешкода та, що ми тут не маємо свободи рухів, не через заборони, чи фізичні перешкоди, а тому, що всі ми морально зобов'язані, перебуваючи на утриманні тутешнього уряду. Позбутися же утримання добровільно ніхто не хоче, бо інакше тут прожити не можна, а хоч би хто і знайшов якусь роботу в Карпатах по розробці лісу, або-що, то все одно він був би страчений для громадського діла. Ми ж самі, коли хочемо залишитися чесними людьми, мусимо або зректись піддержки й опіки чеського уряду, або ж не робити того, що йому неприємне» [3, с. 219]. Тобто, Д. Дорошенко вказував на те, що українська еміграція не бажає позбуватися матеріального забезпечення з боку чехословацького уряду, тому мусить бути «чесною із собою» – не робити того, чого не бажає чехословацьке керівництво, поступившись при цьому своїми національними пріоритетами.

Отже, соціальна адаптація української патріотичної інтелігенції в умовах реалізації «Руської допомогової акції» відбувалася здебільшого в її адекватній формі, (створення координуючого центру, а згодом – розгалуженої мережі різноманітних професійних та культурно-освітніх установ, працевлаштування вихідців), з урахуванням таких моментів як політична варіативність самої української еміграції, фактору територіального етнічного походження, а також подвійного ставлення української еміграційної громадськості до чехословацького уряду. Відбувалося соціальне адаптування українських політичних вихідців в ЧСР у два етапи. Перший етап датувався 1919–1923 рр., роками «тимчасового перебування» на теренах ЧСР інтернованих вояків УГА, військовополонених з Італії та цивільних біженців з Галичини. Другий етап соціальної адаптації датувався 1923–1927 рр. – роками певної стабілізації вжитті української еміграційної спільноти ЧСР, проте й досі просякнутими наскрізь «прагненням швидкого повернення».

Список літератури:

1. Лукасевич Л. Роздуми на схилку життя. Нью-Йорк. С. Бавид Брук: Українське православне видавництво Св. Софії, 1982. 342 с.
2. Чикаленко Є. Щоденник (1925–1929). Упорядкування, передмова та коментарі І. Старовойтенко. К.: Темпора, 2016. 448 с.

3. Липинський В.. Спогади. Твори. Архів. Студії. Том. 6. Листи Дмитра Дорошенка до В'ячеслава Липинського. За заг. ред. Є. Зіблекевича та Є. Пизюра. Ред. Іван Коровицький. Філадельфія (Пенсильванія), 1973. 496 с.
4. Колева Наталена. Життя і творчість в документах та матеріалах (до 120-річчя з дня народження). Збірка документів. Укл. та автор передмови І. Тюрменко. К.: Дельфін, 2008. 88 с.
5. Центральний державний архів громадських об'єднань України м. Київ. (ЦДАГО України) Ф. 269. Оп. 1. Спр. 179. 14 арк.
6. Виздрик В. С. Інтерновані частини УГА в Чехословаччині: надії та реалії // URL: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/30039/1/47_310-313.pdf (Дата доступу: 14.05.2021 р.)
7. Дарморіз О. В. Феномен інтелігенції в контексті проблеми культурної еліти // *Феномен української інтелігенції в контексті глобальних трансформацій (до 95-річчя заснування Донецького національного технічного університету)*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Красноармійськ, ДонНТУ 17-18 березня 2016 року). Вст. сл. проф. Кашуба М.В., відп. ред. проф. Нікульчев М. О. Красноармійськ : ДВНЗ «ДонНТУ», 2016. 316 с.
8. Ляхоўскі У. Ад гоманаўцаў да гайсакоў. Чыннасць буларускіх маладзёвых арганізацый у 2-й палове XIX ст. – 1939 г. Навукова-папулярнае выданне. Беласток: Беларускае гістарычнае таварыства; Вільня: Інстытут беларусістыкі, 2012. 483 с.
9. Зубко О. Є. Створення та діяльність Українського вищого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова в Празі (1923–1933 рр.): дис. ... канд. іст. наук. 09.00.12 «Українознавство». К.: КНУ ім. Тараса Шевченка, 2010. 224 с.
10. «Нова Україна». Ч. 1. Прага [без м. в.], 1922. 46 с.
11. Трощинський В. П. Міжвоєнна українська еміграція в Європі як історичне і соціально-політичне явище. НАН України. І-т соціології: Відп. ред. В. Б. Євтух. Київ : Інтел, 1994. 260 с.
12. Зубко О. Досвід української міжвоєнної празької повсякденності (1918–1939 рр.) Комунікаційний та церковний аспекти // *Часопис української історії*. Вип. 36. К.: КНУ ім. Тараса Шевченка ; Каф. укр. історії та етнополітики, 2018. С. 30-39.
13. Коваль Р. «Національна політехніка». «Подебрадський полк» Армії УНР: До історії Українських січових стрільців, Богданівського та Гордієвського полків військ Центральної Ради, 1-ї Сірої, 1-ї Запорозької, 2-ї Волинської, 3-ї Залізної, 4-ї Київської, 5-ї Херсонської, та 1-ї Кулеметної дивізій Армії УНР, Галицької армії, Вільного козацтва, повстансько-партизанського руху, Запорозької Січі Юхима Божка, окремого Чорноморського коша військ Директорії, ЛУН, УВО, ОУН, Карпатської Січі та дивізії «Галичина» / Бібліотека Історичного клубу «Холодний Яр». Київ : Історичний клуб «Холодний Яр» ; «Український пріоритет», 2015. 376 с. Серія «Видатні українці». Кн. 5.
14. Пономарьов В. Дмитро Чижевський: філософ, що любив котів. URL: <https://tyzhden.ua/History/48042> (Дата доступу 14.03.2014 р.)
15. Наріжна Н. Дитячими очима. Спомин. Vydalo Sdruženi Ukrajinek v České Republice. Editor Mykola Mušinka. Praha, 2010. 100 s.

Zubko O. Ye. PRACTICES OF THE ADAPTATION OF THE UKRAINIAN INTELLIGENTCIA IN THE CONDITIONS OF T. MASARYK'S «RUSSIAN RELIEF ACTION»: OPPORTUNITIES AND OBSTACLES (1919–1927)

The purpose of the publication is to analyze the adaptive practices of Ukrainian emigrants regarding living in the interwar CzeSR within the framework of the «Russian Relief Action», i.e. in conditions of more or less stable funding. The research methodology is based on the principles of specifically historical, problem-chronological approaches, objectivity and integrity, as well as the use of methods of analysis and synthesis. The scientific novelty consists in reflecting the life of the Ukrainian political intelligentsia in the First Czechoslovak Republic through the prism of everyday history. Conclusions. The Ukrainian intelligentsia, which went abroad after the defeat of the national liberation struggle, which is 25% of the total number of Ukrainian emigration to the interwar Czechoslovak Republic, was divided into patriotic (conscious) or ideological; military-patriotic and chieftainy. This distribution took place as early as 1917–1920. Each group had its own adaptive practices. The military-political intelligentsia, which arrived on Czechoslovak land first in 1919, survived at the expense of monetary subsidies and food rations. As soldiers who were not used to discussing the orders of the leadership, this group was not distinguished by the variability of adaptive practices. The same was true of the chieftain intelligentsia, which differed from the first group only in that it was not a professional military stratum, but it also did not choose special «means of living». A smaller part of this intelligentsia filled the student ranks of Ukrainian and Czechoslovak universities, and the larger part became a resource of unqualified workforce without a defined legal status. The conscious, patriotic intelligentsia was much more virtuosic. At the physi-

ological level of adaptation, the patriotic intelligentsia overcame hunger and disease by managing to build a network of public canteens where they could eat economically (Ukrainians did not cook in dormitories and rented rooms) and tried to receive treatment with the help of the Red Cross. At the psychological level, where adaptation involved making well-considered decisions and developing certain behavioral practices, at first a positive attitude prevailed and efforts to use the situation to one's advantage, but later, with the deterioration of political and economic realities, there was more and more people are inclined to leave for other countries. At the social level of adaptation (capable of analyzing various social situations, realizing one's possibilities in an established social environment), adequate and deviant forms were practiced by the conscious intelligentsia. An adequate form of social adaptation is actually the creation of a coordinating center, and later – an extensive network of various professional and cultural and educational institutions, employment of emigrants, taking into account such points as the political variability of the Ukrainian emigration itself, the factor of territorial ethnic origin, as well as the dual attitude of the Ukrainian emigration public to the Czechoslovak government. A deviant form of adaptation was drunkenness and suicide. Social adaptation of Ukrainian political immigrants to the Czechoslovak republic took place in two stages. The first stage was dated 1919–1923 – the years of «temporary stay» on the territory of the Czechoslovak Republic of interned UGA soldiers, prisoners of war from Italy and civilian refugees from Galychyna. The second stage of social adaptation dates back to 1923–1927 – the years of a certain stabilization in the life of the Ukrainian emigration community of the Czechoslovak Republic, full of «desire for a quick return».

Key words: *interwar Czechoslovak Republic, Ukrainian emigration, everyday history, «Russian Relief Action», adaptive practices.*